диалогически оформленная молодежная речь находит свое отображение не только при непосредственном общении между носителями молодежного социалекта, но и в речи киногероев художественнных фильмов. Выявлено, что художественный диалог является моделью самых ярких характеристик разговорной речи. Устная молодежная речь, представленнная в художественных фильмах достоверно отображает «живую» речь и является релевантным источником лингвистических исследований.

Ключевые слова: *социальная дифференциация языка, комплексная система, социолект, арго, жаргон, сленг, кинодиалог.*

Alexandrova O. Youth Sociolect as a Source for Linguistic Research and its Stylization in Feature Film Dialogue.

The article is dedicated to the sociolect apparatus criticus study and systematization in the studies of Ukrainian and foreign linguists. The concepts "sociolect", "slang", " jargon", "argot" are analysed and differentiated. The analysis of the linguistic definitions allowed to conclude that the term "sociolect" is used to denote a complex system that consists of definite subsystems and sets of hierarchically linked units of different linguistic levels. Slang, jargon and argot are defined as certain types of sociolects' colloquial lexical subsystems. The article stresses that the youth dialogical speech is revealed not only in the process of communication between the youth sociolect informants, but it is also presented in the characters' speech in feature films. It is pointed out that artistic dialogue is considered to be a model of the most distinctive features of spoken language. Being presented in feature films, youth spoken language represents real speech situations and proves to be a relevant source for linguistic research.

Key words: *social differentiation of language, complex system, sociolect, argot, jargon, slang, feature film dialogue.*

Ірина Аніщенко
(Хмельницький)

УДК 81'42. 811.111

СУБ'ЄКТНА ПЕРСПЕКТИВА ТА КОМУНІКАТИВНО-РЕГІСТРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕВЛАСНЕ-ПРЯМОГО МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Стаття присвячена розгляду взаємодії дискурсної зони наратора та персонажа в межах невласне-прямого персонажного мовлення. У дослідженні комунікативної структури невласне-прямого мовлення використано підхід, що складається з двох взаємопов'язаних ідей: типології комунікативних регістрів і суб'єктної перспективи тексту оповідування. Розглянуто поняття суб'єктної перспективи як сукупності всіх проявів точки зору учасників акту комунікації, а також подано комунікативно-регістрову характеристику невласне-прямого мовлення. Пропонований підхід має тривимірний характер: невласне-пряме персонажне мовлення розглядається в плані вираження, змісту і функціональних позицій.

Ключові слова: *персонажний дискурс, перспектива, суб'єктна перспектива, комунікативний регістр, невласне-пряме мовлення.*

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві актуальним є дослідження комунікативних актів з погляду прагмалінгвістики, а також із залученням інструментарію когнітивної лінгвістики. Цікавим об'єктом дослідження вважаємо не тільки власне зовнішнє, а й персонажне мовлення художнього текста. Персонажне мовлення, як об'єкт мовознавчих студій, зазвичай було пов'язане з граматичними категоріями і формами, зазнає змін впродовж XX ст., що стало на початку XXI століття поворотом до розуміння його комунікативної сутності.

У дослідженні комунікативної структури невласне-прямого мовлення перспективним є підіхід, що складається з двох взаємопов'язаних ідей: типології комунікативних регістрів і суб'єктної перспективи тексту Пропонований підхід має тривимірний характер: невласне-пряме персонажне мовлення розглядається в плані вираження, змісту і функціональних позицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання типології комунікативних регістрів тексту були розглянуті у працях Г.А.Золотової [3]. Висвітленням питань суб'єктної перспективи тексту займалась Н.К. Онипенко [3]. Проблематиці невласне-прямого мовлення

приділялась увага у дисертаційних роботах останнього десятиліття І.А. Бехти, І.О. Безкровної, М.Т. Гарбової, Ю.М. Сергеєвої, М.М. Федорчук, Г.Г. Ярмоленко, де розглядався інтракомунікативний процес у мовній та ідейній структурах художнього тексту. Проте дана категорія недостатньо досліджена з точки зору розгляду суб'єктної перспективи та комунікативних регістрів невласне прямого мовлення персонажів оповідування. У своїх попередніх дослідженнях ми розглядали особливості репрезентації невласне-прямого персонажного мовлення у художньому творі, проте його суб'єктна перспектива та комунікативно-регістрова характеристика були охарактеризовано тільки частково.

Мета статті. Метою статті є висвітлити сучасні погляди дослідників на комунікативно-регістрову характеристику невласне-прямого мовлення. Завдання статті: а) дати визначення поняттю перспектива; б) охарактеризувати поняття суб'єктної перспективи художнього тексту; в) описати комунікативно-регістрову характеристику невласне-прямого мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблематика явища авторського та персонажного мовлення має давню історію, і його розв'язок, під різними кутами зору, знаходимо в періоди панівних мовознавчих парадигм аж донині [Балли 2001; Бахтин 1972, 1986; Бенвенист 2002; Бехта, 2004, 2013; Гаибова 1986; Гончарова 1984; Кожевникова 1977; Лотман 2000; Максимова 2005; Чумаков 1977; Banfield 1982; Fludernik 1993; Short 1996; Tannen 1983]. На початку XXI ст. лінгвістика розширила свої межі щодо вивчення художнього тексту, що є рисою сучасної мовознавчої науки.

У сучасній лінгвістиці текст розглядається як «прояв властивостей мовної особистості» [2, с. 9]. В цьому зв'язку аналіз невласне-прямого мовлення з позицій суб'єктної організації співвідноситься з концепцією багатомірності особистості людини і враховує «множинність ідентичності» самосвідомості суб'єкта [4, с.132].

Щодо дефініції самого терміну "перспектива" в словниках, то в англомовному джерелі знаходимо таке значення цього поняття: perspective – a particular attitude towards sth; a way of thinking about sth – певне ставлення до чогось; спосіб мислення про щось [6, с. 983]. В енциклопедичному словнику І. Б. Штерн, маємо таке тлумачення: перспектива мовця, перспектива говорящего, speaker's viewpoint, die Sprecherperspektive – позиція мовця у мовній взаємодії щодо слухача та перебігу подій, про які йдеться у його мовному повідомленні; категорія теорії діалогу та теорії мовної комунікації [5, с.247]. У двомовному лексикографічному джерелі: perspective – перспектива [1, с. 716]. На думку Ґ. фон Вільперта, перспектива – це, в літературі, особливо в епіці, частково в ліриці, точка зору з якої сприймається та розповідається подія; ставлення оповідача, який не повинен ідентифікуватись із автором, як посередника, до того, що відбувається в творі; оповідна стратегія. За словами Ф. Штанцеля, перспектива направляє увагу читача на шлях сприйняття вигаданої реальності та класифікується на зовнішню та внутрішню [8, с. 49].

Суб'єкт розуміємо як «предицируємий компонент», суб'єктна сфера – як «сфера буття його (суб'єкта) референта», що знаходимо через конкретний предикат» [3, с.231]. Співвіднесення суб'єкта, що повідомляє факт і суб'єкта повідомлення дозволяють вибудувати суб'єктну перспективу висловлювання. Модель суб'єктної перспективи являє собою «потенційний набір суб'єктних сфер, результатом взаємодії яких є текст» [3, с.91]. З точки зору суб'єктної перспективи Г.А.Золотова виділяє наступні типи суб'єктів: суб'єкт базової моделі, каузатор, суб'єкт-авторизатор, суб'єкт мовлення, адресат-слухач [3, с.365].

Різні типи суб'єктів виділяються також у роботах О.В.Падучевої та І.Р.Уварової, де науковці виокремлюють наступні види суб'єктів мовця: суб'єкт мовлення, суб'єкт свідомості, суб'єкт сприйняття, суб'єкт дейксиса [2, с. 11]. Підхід Н.К.Онипенко [3, с. 125] нам здається більш перспективним в силу того, що серед суб'єктних сфер мовця виокремлено ще й сферу слухача. Суб'єктна перспектива вираховує всі суб'єктні сфери, задіяні при формуванні висловлення і ті, які взаємодіють у висловленні; схематично вона зображається як вісь, яка поєднує суб'єктні зони, що відповідають різним ролям суб'єкта. Отже, суб'єктною перспективою або суб'єктним планом називаємо скопус усіх виявів точки зору учасника акту художнього комунікування конкретного літературно-художнього твору.

Комунікативні регістри мовлення – це однорідні структурно-композиційні форми мовлення, об'єднані всередині і протипоставлені одне одному за способом сприйняття чи пізнання світу, за категорійним характером явищ, які сприймаються та за комунікативними інтенціями мовця [1, с. 29].

Якщо комунікативний регістр обумовлений ступенем дистанціювання мовця від зображуваної ним дійсності і комунікативною інтенцією мовця, що відображена в модусній рамці (де розрізняють суб'єкт сприйняття, суб'єкт знання, суб'єкт думки, суб'єкт волі і суб'єкт мовленнєвої реакції), то схема суб'єктної перспективи поєднує конкретну значиму одиницю мови з певною точкою зору, тобто виявляє можливість декількох суб'єктів сприйняття, знання чи волі, декількох мовців [3, с. 115].

Комунікативно-регістрова характеристика невласне-прямого мовлення полягає в тому, що в цій конструкції протиставляються одне одному за цілою низкою ознак, мовлення наратора та мовлення персонажів, однією із форм якого, є саме невласне-пряме мовлення.

Невласне-пряме мовлення є областю переключення комунікативних регістрів, що дозволяє вважати текстові фрагменти з невласне-прямим мовленням композитивами художнього тексту (термін Г.А. Золотової). Г.А.Золотова визначає композицію як ціле, що створюється співвідношенням частин, тобто мовленнєвих одиниць, що створюють текст.[3, с.284]. Композиція тексту являє собою організоване мовцем чергування і взаємодію комунікативних регістрів. Як правило, в невласне-прямому мовленні і відбувається зміна комунікативних регістрів: репродуктивний регістр, що є властивий оповідачу змінюється інформативним, генеретивним, волюнтивним, реактивним чи контамінацією регістрів. Отже, невласне-пряме мовлення безпосередньо приймає участь в формуванні композиції художнього твору, а конструкції з невласне-прямим мовленням можуть бути кваліфіковані, як «мовленнєві одиниці, що виступають як частина цілого в композиції тексту» [3, с.285]

У межах нашого дослідження актуальною є ознака регістрової приналежності, оскільки викривають спосіб сприйняття і відображення дійсності, джерело інформації, розрізнюють «своє» і «чуже» слово, визначають приналежність висловлювання тому чи іншому адресату. Г.А.Золотова виділяє п'ять комунікативних регістрів. Диференціюючими ознаками слугують: комунікативні інтенції мовця, спосіб сприйняття світу (тип ментального процесу), категоріальний характер явищ, що сприймаються, а також засоби, в яких виражаються ці відмінності (видочасові форми, синтаксичні моделі, референтний статус імен, модальні, дейктичні та інші показники).

Унашій базі є контексти, де слухач сприймає відтворене слухове чи зорове повідомлення, а пояснення йому дає персонаж, що знає і розуміє те, що відбувається. Між відтворенням і поясненням проходить регістрова межа.

(1) And the old woman as soon as Connie had gone rushed to the bit of mirror in the scullery and looked at her face. Seeing it she stammed her foot with impatience. "Of course, she had to catch me in my coarse arpon and a dirty face! Nice idea she'd get of me!" (Lawrence, 61).

Виокремимо характерні ознаки невласне-прямого мовлення з позицій суб'єктної перспективи і комунікативних регістрах на прикладах наведених нижче фрагментів творів В. Вульф, Д. Лоджа, Д.А.Мердок. Це дозволить нам визначити особливості комунікативної структури невласне-прямого мовлення, вияснити його функціональне навантаження.

(2)"He had escaped! Was utterly free – as happens in the downfall of habit when the mind, like an unguarded flame, bows and bends and seems about to blow from its holding. I haven't felt so young for years! thought Peter, escaping (only of course for an hour or so) from being precisely what he was, and feeling like a child who runs out of doors, and sees, as he runs, his old nurse waving at the wrong window (Lodge D, 59).

(3) "Connie's father, when he paid a flying visit to Wragby, said in private to his daughter: As for Clifford's writing, it's smart, but there's nothing in it. It won't last! ... Connie looked at the burly Scottish knight who had done himself well all his life, and her eyes, her big, still-wondering blue eyes became vague. Nothing in it! What did he mean by nothing in it? If the critics praised it, and Clifford's name was almost famous, and it even brought in money ... what did her father mean by saying there was nothing in Clifford's writing? What else could there be?" (Woolf V, 18).

(4) [It was beginning to rain when George arrived. Several people were standing looking down at the car…

The car was upright. Its white roof just breaking the surface. It must have settled in the mud since last night…

…As on similar accasions in the past, he felt a cleavage between himself and the George who did things. Yet he was that person and felt easy with him, chiding him gently.] What a damn stupid thing to do, he thought now… (Murdoch, 47).

Аналіз фрагменту (2) засвідчує існування синкретизму між формами внутрішнього та зовнішнього прямого і невласне-прямого мовлення. Звідси можна зробити висновок, що персонаж має власну структуру – сукупність текстових елементів різних рівнів, співвіднесених між собою і підпорядкованих провідній структурі, що позначає персонаж.

Наведений нижче фрагмент (3) має всі ознаки інтерперсональної взаємодії: мовленнєві акти різного інтенціонального спрямування почергово створюються мовцем та його внутрішнім партнером під час спілкування:

У прикладі (4) про наявність відокремленості адресата від цілісного "Я" суб'єкта сигналізує поява слова cleavage і пряма номінація актантів ІМА – he and the George, that person and he. Існування протиставлення негативного і позитивного у свідомості героя підкреслена негативною контекстною конотацією, якої набуває лексична одиниця things у сполученні the George who did things, та семантика дієслова to chide, що перетворює адресата (уособлення негативного) в об´єкт осуду з боку мовця (уособлення позитивного).

При відокремленості адресата ІМА в системі "Я–Я" суб´єкт мовлення веде розмову ніби з виділеним із себе "партнером", аналогічну тій, яка відбувається при реальному міжособистісному контакті і нагадує звичні соціальні форми вербального контакту між індивідами.

Аналіз текстових фрагментів з невласне-прямим мовленням з позицій суб'єктної перспективи і комунікативно-регістрової приналежності показує, що співпадіння зон суб'єкта базової моделі, авторизатора і суб'єкта мовлення можна вважати характерною ознакою невласне-прямого мовлення. Більш складною модифікацією є співпадіння зон суб'єкта базової моделі, авторизатора, суб'єкта мовлення і адресата-слухача, де невласне-пряме мовлення набуває ознак яскраво вираженої адресатності. Таким чином, суб'єктні зони персонажів в художньому творі стають відкритими для проникнення в них оповідача – відбувається суміщення суб'єктно-модальних сфер оповідача і персонажа.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Важливим висновком використання процедури визначення суб'єктної перспективи є можливість дворівневої організації персонажного мовлення: невласне-пряме мовлення другого рівня функціонує в рамках уже виокремленого фрагмента з невласне-прямим мовленням. В цьому випадку відбувається зміна суб'єкта мовлення, а значить, суб'єктна перспектива дублюється на новому рівні невласне-прямого мовлення. Комунікативно-регістрова характеристика невласне-прямого мовлення визначається низкою ознак, наявність котрих обумовлена динамічною взаємодією протипоставлених мовленнєвих форм. Перспективним є дослідження невласне-пряме мовлення як структурно-композиційної та комунікативної одиниці тексту художнього твору, яка володіє низкою ознак, наявність котрих обумовлена динамічною взаємодією протипоставлених мовленнєвих форм, що й визначає комунікативно-регістрову характеристику невласне-прямого мовлення або його безпосередню локацію у дискурсній зоні персонажа художнього твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамчик Н. В. Большой англо-русский словарь / Н.В. Адамчик. – Мн.: Литература, 1998. – 1168 с.
2. Бехта І. Дискурсна зона персонажа у спектрі ознак прямого мовлення // І. Бехта, Ю. Дев'ятих. – Наукові записки. – Випуск 130. – Серія: Філологічні науки (мовознавство) – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 8 – 11.
3. Золотова Г.А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н. К. Онипенко, М.Ю. Сидорова. – М., 2004. – 528 с
4. Синельникова Л.М. Лирический сюжет в языковых характеристиках : монография / Л.М. Синельникова. – Луганск : Редакционно-издательский отдел управления по печати, 1993. – 188с.

5. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців з теорет. гуманіт. дисциплін та гуманіт. Інформатики / І. Б. Штерн – К.: «АртЕк», 1998. – 336 с
6. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S.Horby. – London : Oxford University Press, 2000. – 1600 p.
7. Stanzel F. A Theory of Narrative / Transl. by Charlotte Goedsche / F.Stanzel. – Cambridge: Cambridge University Press, 1982. – 309 p
8. Lawrence D.H. Lady Chatterley's Lover / D. H. Lawrence. – L. : Penguin Books, 1997. – 314 p
9. Lodge D. The British Museum is Falling Down / D. Lodge. – N.Y. : Penguin Books, 1981. – 176 p.
10. Woolf V. Mrs. Dalloway / V. Woolf. – L. : Penguin Books, 1996. – 213 p.

Анищенко И. Субъектная перспектива и комуникативно-регистровая характеристика несобственно-прямой речи персонажев художественного произведения.

В статье рассматривается взаимодействие дискурсной зоны наратора и персонажа в рамках несобственно-прямой персонажной речи. При исследовании комуникативной структуры несобственно-прямой речи использован подход, который состоит из двух взаимосвязаных идей: типологии коммуникативных регистров и субъектной перспективы текста. Рассмотрено понятие субъектной перспективы как совокупности всех проявлений точки зрения учасников акта коммуникации, а также представлена комуникативно-регистровая характеристика несобственно прямой речи. Предлагаемый поход имеет триуровневый характер: несобственно-прямая речь рассматривается в плане выражения, смысла и функциональных позиций.

Ключевые слова: *персонажный дискурс, перспектива, субъектная перспектива, комуникативный регистр, несобственно-прямая речь.*

Anischenko I. Subjective Perspective and Communicative Registers' Characteristic of Characters' Indirect Speech in Bells Lettres.

The article is dedicated to the examination of narrator's discourse and characters' discourse interaction. While investigating the communicative structure of indirect speech, theauthor uses the approach consisted of two interconnected ideas: the idea of the typology of communicative registers and the idea of a subjective perspective of the text. The phenomenon of subjective perspective as a complex of all points of view of the participants of communicative act in narration is analysed as well as communicative and register characteristics of indirect speech. The approach has three-level nature: indirect speech is considered from the point of view of its expression, the content, and functions.

Key words: *narrator's discourse, characters' discourse, perspective, subjective perspective, communicative register, indirect speech.*

Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом,
завідувачем кафедри іноземних мов
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Р.М. Мельник

Юлія Артеменко
(Кременчук)

УДК: 811.111'37

ДИСКУРСОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКОНУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Пропонована стаття присвячена аналізу дискурсотвірного потенціалу стратегії переконування в англомовному діалогічному дискурсі. Запропоновано її визначення, наведено арсенал підпорядкованих їй тактик і прийомів, виявлених в емпіричному корпусі дослідження. Аналіз фактичного матеріалу доводить, що стратегія переконування є ефективним інструментом корекції моделі світу партнера по комунікації. Встановлено, що вона є локальною по відношенню до обох глобальних опозиційних дискурсивних стратегій консенсусу і полеміки, й здатна сприяти утворенню як конструктивного, так і деструктивного типів дискурсу, хоча й різною мірою – здобуті дані засвідчують, що переконування за своєї природою, у першу чергу, є полемічною стратегією. У статті також наведено визначення основних дотичних понять, роз'яснено принцип побудови власної типології дискурсивних задумів мовця і обґрунтовано доцільність їх вибіркового аналізу, що цілком залежить від завдань дослідника, одиниць його наукового інтересу та методології аналізу.